

Dr hab. Bogdan Matłowski
prof. emeritus Uniwersytetu Szczecińskiego.

OCENA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ MGR MICHAŁA ANTONOWICZA

*TOŻSAMOŚĆ KULTUROWA POLSKIEJ SPOŁECZNOŚCI NA TERENACH ŚREDNIEGO PRZYIRTYSZA
NA SYBERII ZACHODNIEJ (XIX-XXW.)*

PRACA NAPISANA POD KIERUNKIEM DR HAB. WOJCIECHA OLSZEWSKIEGO, PROF. UMK
W KATEDRZE ETNOLOGII I ANTROPOLOGII KULTUROWEJ. (S.290.)

Przedstawiona rozprawa doktorska mgr Michała Antonowicza *TOŻSAMOŚĆ KULTUROWA POLSKIEJ SPOŁECZNOŚCI NA TERENACH ŚREDNIEGO PRZYIRTYSZA NA SYBERII ZACHODNIEJ (XIX-XXW.)* w swojej warstwie problemowej a także wybranym do egzemplifikacji obiekcie badań empirycznych jest oryginalna i potrzebna. Do badań piszący wybrał diasporę polską Środkowego Przyirtysza po zmianach ustrojowych w Federacji Rosyjskiej, z uwzględnieniem wcześniejszej historii Polaków na badanym terytorium. Wypełnia zatem lukę w tym zakresie, bowiem brak jest dostatecznej ilości naukowych opracowań dotyczących tej właśnie tematyki. Jak autor sam twierdzi (s. 14) „Temat kształtowania się aktywności polskiej społeczności na terenie Średniego Przyirtysza i jej działalności polonijnej nie był dotychczas przedmiotem badań”. Nie do końca jest to prawdą, bowiem dalej, na tej samej stronie autor podkreśla, że „Autorami publikacji na ten temat są działacze polonijni”. Nieścisłość ta wynika nie z błędów metody przyjętej przez autora czy też przeoczenia, ale ze swego rodzaju wątpliwości, czy publikacje działaczy polonijnych są wystarczająco obiektywne i jako „nieostre” mogą budzić wątpliwości czytelnika, autor ma do tego pełne prawo. Biorąc pod uwagę całość badań wykonanych przez mgr Michała Antonowicza na obszarze, do niedawna niemal zamkniętym, jest wystarczającym powodem, aby uznać podjęty temat za bardzo ważny i doniosły.

Należy podkreślić, że praca jest w dużej mierze pionierska, co oczywiście nie oznacza, iż autor jest pierwszym piszącym na ten temat, jednak tę tematykę jak przytacza sam autor poruszali tylko działacze polonijni(s.14). Waga pracy polega na opisie i analizie głównie współczesnych procesów ma charakter interdyscyplinarny, a autor nigdy nie traci z pola widzenia szerszej perspektywy, tła obyczajowego, kontekstu historycznego i społecznego, zwłaszcza zaś kwestii tożsamości kulturowej. Widać ogromny wysiłek włożony w badania terenowe oraz skale tych badań

biorąc pod uwagę m. in. odległości, które należało pokonać w tamtym rejonie świata, przypomnijmy iż jest to obszar obejmujący ok 100.000 km kw. Co ważne język którym posługuje się w pracy nie jest przesycony hermetyczną terminologią naukową, ani też polityczną nowomową.

Praca liczy 290 stron numerowanych, składa się z wykazu skrótów(s.3), wprowadzenia, pięciu rozdziałów, zakończenia, bibliografii, spisu tabel, których jest 5, spisu fotografii, których autor podaje 21, a w rzeczywistości jest ich 52, w tym 33 kolorowe, rozbieżność w ilości wynika z faktu, że w kilku miejscach na jednej kartce mieści się kilka fotografii, a w podpisie jest jako jedna. Zamieszczona jest też 1 mapa, która wizualizuje obszar przeprowadzonych przez autora badań na terenie obwodu omskiego.

Konstrukcje i periodyzacje pracy należy uznać za prawidłową i logiczną, jej układ jest przejrzysty, zawiera równomierne i proporcjonalne wobec siebie działy. Spis literatury zawiera imponującą ilość 576 różnego rodzaju opracowań. W tym 170 opracowań rosyjskojęzycznych, 406 polskich.

Przedłożona do recenzji dysertacja doktorska pozwala założyć, że mgr Michał Antonowicz jest doświadczonym badaczem diaspory polskiej na terenach byłego ZSRR po jego transformacji ustrojowej. Zatem za słuszne należy uznać badanie w kontekście naświetlenia skomplikowanych stosunków społecznych i procesów gruntowania się świadomości Polaków w obszarze Średniego Przyirtysza lub Omskiego Przyirtysza, bo i to miano funkcjonuje w oficjalnym obiegu.

W pierwszym rozdziale pracy autor zajął się uzasadnieniem wyboru obszaru badawczego, problemami definicyjnymi i ogólną refleksją teoretyczno-metodologiczną badań etnologiczno-historycznych, w pewnym stopniu interdyscyplinarnych, przedstawiając opis i charakterystykę badanej grupy z określonego obszaru.

Dla przejrzystości autor podzielił rozdział ten na trzy części, czy też bardziej punkty tematyczne: W pierwszym objaśnił szczegółowo zastosowane terminy podczas kształtowania i przekształcania się polskiej społeczności i ich tożsamości. W drugim przybliżył wybrane pojęcia metodologiczne w prowadzonych przez siebie badaniach, bowiem obejmują one zagadnienia z obszaru etnologii, antropologii i historii, co jest oczywiste, bowiem wszystko co już się wydarzyło jest historią. Dokonał też przeglądu i pobieżnej analizy zebranego materiału badawczego oraz specyfiki jego gromadzenia. W punkcie trzecim przybliżył zarys historyczno-kulturowy omawianego obszary badawczego.

Rozdział drugi pracy ukazuje konteksty kształtowania się polskiej tożsamości na terenie Środkowego Przyirtysza, naświetla też procesy kształtowania się i przeobrażania grup polonijnych na przestrzeni ostatnich stuleci. Przybliżył zmiany jakie zaszły w procesach społeczno-kulturowych w kontekście ich historycznych uwarunkowań, tak istotnych dla współczesnej tożsamości tamtejszej społeczności polskiej. Autor pracy wnikliwie dokonał analizy mechanizmów i zależności

mających wpływ na kształtowanie się polskiej diaspory na Syberii rozróżniając wśród nich trzy zasadnicze grupy: zesłańcy polityczni, dobrowolni przesiedleńcy i przestępcy. Oczywiście praca mgr Michała Antonowicza odnosi się do wieku XIX i XX, ale warto dopowiedzieć, że już w 1582 r. marsz ku syberyjskim ziemiom przemierzali jeńcy z wojen polsko-moskiewskich, szli tam w szeregach wojska Timofieja Jeremaka, kozackiego przywódcy, który do dziś żyje w legendach i pieśniach ludów Syberii.

Rozdział trzeci zawiera ogólny zarys sytuacji diaspory polskiej po zmianach ustrojowych w Federacji Rosyjskiej. Przybliży też działalność tejże w nowych warunkach polityki kulturalnej i charakter kształtowania się postaw instytucjonalnych omawianej grupy w Rosji. Autor dość precyzyjnie wskazał miejsca w których koncentruje się życie społeczno-kulturowe polskiej diaspory w formie stowarzyszeń, lub szkółek przy parafiach katolickich. Dość ostrożnie wskazał, że działalność w/w placówek polonijnych jest zróżnicowana, często powodowana ambicjami ich liderów, co nie ułatwia całej Polonii harmonijnej działalności. Przedstawił zagadnienia etnopolityki w relacji Polski do tamtejszej diaspory, jak i Federacji Rosyjskiej lokalnych grup miejscowych. Szczególną uwagę autor zwrócił na sytuację i kierunki polityki polonijnej, status prawny Polski w Rosji w wymiarze lokalnym jak i ogólnokrajowym.

Rozdział czwarty autor podzielił na dwie części, w pierwszej wskazał mechanizmy funkcjonowania diaspory polskiej po zmianach ustrojowych, ich liczebność i rozmieszczenie na obszarze Środkowego Przyirtysza. W drugiej ich historię i działalność instytucjonalną. W rozdziale tym autor przedstawił nieco statystyki dotyczącej Polaków na badanym terenie zarówno w treści jak i w stosownych tabelach co ułatwia percepcję treści. Interesujące są spostrzeżenia autora dotyczące działalności kulturalno-artystycznej, zarówno w wymiarze instytucjonalnym jak i prywatnym-rodzinnym i udział w nich nauczycieli. Warto było bardziej wyraziście, (nie tylko statystycznie) i w większym stopniu zaznaczyć przebieg procesów związanych z budowaniem tożsamości etnicznych na badanym obszarze poprzez szeroko rozumianą kulturę polską. Bo nic tak jak tradycja i kultura nie budzi świadomości narodowej ludności polskiej zamieszkującej dawne imperium.

Rozdział piąty, co autor podkreśla, ma zasadniczy wymiar?, dotyczy sposobów ujmowania tożsamości kulturowej przez „Polaków syberyjskich” na Syberii zachodniej, zapewne dla tego iż, materiałem źródłowym są przeprowadzone tam przez autora wywiady jakościowe. Moim zdaniem należy zgodzić się z autorem, o wyjątkowości tego rozdziału, bo jak sam podkreśla, że przeprowadzone przez niego wywiady nie miały formy wypełnionego kwestionariusza, lecz były długimi rozmowami dostosowanymi do poszczególnych osób i kontekstu spotkania.(s.207). Wielu doświadczonych badaczy twierdzi, że forma luźnej, przyjacielskiej rozmowy daje większą gwarancję na uchwycenie i ukazanie specyfiki problemów tożsamościowych w całej ich różnorodności. Dotyczy to w szczególności ludzi, którzy do dnia dzisiejszego boją się przed obcymi

mówić o swoich poglądach, a co nie дай Boże pozostawić ślad w postaci zapisanej. Forma ta pozwala też na precyzyjniejszą analizę mechanizmów, zależności, które mają wpływ na proces kształtowania się autoidentyfikacji badanych osób. W tym kontekście należy założyć, że autora interesowały nie tylko dylematy tożsamościowe diaspory polskiej, ale też ukazanie ich przez szeroki, humanistyczny pryzmat zależności historyczno-kulturowo-społeczno-ekonomicznych po zmianach ustrojowych w Federacji Rosyjskiej.

Reasumując pragnę podkreślić, iż wszystkie poczynione wyżej zastrzeżenia-uwagi krytyczne na temat tejże rozprawy nie zmieniają mojego ogólnego przeświadczenia, iż dysertacja mgr Michała Antonowicza poszerza wiedzę na powyższy temat. Autor napisał rozprawę rzetelną, uzupełniającą w znacznym stopniu dotychczasowy dorobek badawczy wnosząc do niego własny ładunek poznawczy poprzez przeprowadzone badania empiryczne.

Rozprawa mgr Michała Antonowicza *TOŻSAMOŚĆ KULTUROWA POLSKIEJ SPOŁECZNOŚCI NA TERENACH ŚREDNIEGO PRZYIRTYSZA NA SYBERII ZACHODNIEJ (XIX-XXW.)* odpowiada warunkom określonym w art. 13 Ustawy z dnia 14.03.2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym, odpowiada też wymaganiom stawianym pracom doktorskim i może stać się podstawą do ubiegania się o uzyskanie stopnia naukowego doktora.

Bogdan Matłowski

